

مروری بر تحقیقات حسابداری سرمایه فکری

ابوالقاسم مسیح آبادی

استادیار گروه حسابداری، واحد سبزوار، دانشگاه آزاد اسلامی، خراسان رضوی، ایران

میثم واحدیان*

دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد نیشابور

سیده سعیده هاشمی

کارشناس ارشد حسابداری دانشگاه قم

---

* مسئول مکاتبات و عضو پیوسته انجمن حسابداری ایران. vahediyan@gmail.com

نشانی: دانشگاه آزاد اسلامی واحد بردسکن - گروه حسابداری.

مروری بر تحقیقات حسابداری سرمایه فکری

چکیده

در دوره صنعتی، بهای اموال، ماشین آلات، تجهیزات و مواد خام به عنوان عناصر کارآمد واحد تجاری محسوب می‌شدند. در حالیکه در عصر اطلاعات، استفاده کارآ از سرمایه فکری غالباً موفقیت یا شکست واحد تجاری را تعیین می‌کند. از اینرو مطالعه نتایج تحقیقات انجام شده در زمینه حسابداری سرمایه فکری از دو نظر دارای اهمیت است: اول آنکه می‌توان از نتایج کار دیگران استفاده کرد و دوم اینکه می‌توان مباحث جدیدی جهت واکاوی را به این حوزه اضافه نمود.

این پژوهش از نوع توصیفی (آنچه هست نه آنچه باید باشد) و با هدف ارائه چارچوب منسجم و نظامند درباره حسابداری سرمایه فکری به بررسی، طبقه بندی و تحلیل مطالعات انجام شده در این زمینه می‌پردازد. هدف نهایی این تحقیق، تبیین مطالعات حسابداری سرمایه فکری در زمینه‌های گوناگون و ارائه یک بانک اطلاعاتی از مجموعه مطالعات و پژوهش‌های انجام شده در قالب پایان‌نامه‌های دانشگاهی و مقالات چاپ شده در نشریات علمی است. طبقه‌بندی و تحلیل مطالعات انجام شده در طی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۵ و بر اساس رویکرد توصیفی و تحلیل محتوای ۱۹۳ پژوهش، انجام شده است.

مطالعات حسابداری سرمایه فکری به هفت دسته‌ی عملکرد مالی، مدیریت، سنجش و اندازه‌گیری، افشاء و گزارشگری، سرمایه اجتماعی و فرهنگی، کارآیی، یادگیری و نوآوری کارکنان و سایر موضوعات تقسیم‌بندی شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که عملکرد مالی ۴۰/۹۳٪، مدیریت ۵/۱۸٪، مدل‌های سنجش و اندازه‌گیری ۷/۲۵٪، افشاء و گزارشگری مالی ۶/۲۲٪، سرمایه اجتماعی و فرهنگی ۷/۷۸٪، کارآیی، یادگیری و نوآوری کارکنان ۱۵/۵۴٪ و سایر موضوعات ۱۷/۱۰٪ از مطالعات حسابداری سرمایه فکری را تشکیل می‌دهند.

واژه‌های کلیدی:

سرمایه فکری، دارایی‌های نامشهود، عملکرد مالی و سنجش و اندازه‌گیری.

۱- مقدمه

امروزه در اقتصاد جهانی، دانش بعنوان مهمترین سرمایه، جایگزین سرمایه های مالی و فیزیکی شده است. فضای کسب و کار مبتنی بر دانش نیازمند رویکردی است که دارای نامشهود جدید سازمانی (نوآوری های نیروی انسانی، روابط با مشتریان، ساختار سازمانی و...) را در بر گیرد [۱۱].

از زمان ورود مفهوم سرمایه فکری در ایران تا امروز تحقیقات زیادی در رابطه با ابعاد گوناگون و متنوع آن انجام شده است. بیشتر این تحقیقات در قالب پایان نامه های دانشگاهی و بعضاً بصورت مقالات منتشر شده در مجلات، صورت گرفته است. چنین بنظر می رسد که ایجاد یک بانک اطلاعاتی جامع که در برگیرنده تحقیقات سرمایه فکری از لحاظ موضوعی و محتوایی باشد، ضروری است.

تاکنون چنین مجموعه ای فراهم نگردیده است. انجام چنین پژوهشی از سه جنبه دارای اهمیت است: اول آنکه مشخص می شود تاکنون محققین بر روی چه موضوعاتی کار کرده اند و به چه موضوعاتی بیشتر پرداخته اند. دوم آنکه با این دورنما زمینه برای انجام تحقیقات آتی آسان تر می شود. بنابراین، آنهایی که تمایل به بررسی مطالعات پیشین دارند با مراجعه به آن مطالعات از موضوعات و نتایج تحقیق آنها مطلع شده و به احتمال زیاد آنها را ادامه خواهند داد. سوم اینکه مشخص خواهد شد که سرمایه فکری در چه زمینه هایی به تحقیق و مطالعه بیشتر نیاز دارد.

در این مقاله تلاش می شود تا تحقیقات (در دسترس) انجام گرفته، جمع آوری و سپس در عناوین مشابه طبقه بندی شوند. به عبارت دیگر موضوع اصلی در این مقاله بررسی پژوهشهایی است که تاکنون با موضوع سرمایه فکری به آن پرداخته شده است. سایر بخش های این مقاله به این ترتیب است: در بخش دوم مبانی نظری سرمایه فکری، در بخش سوم روش گردآوری و طبقه بندی و در بخش پایانی یافته ها و نتیجه گیری انجام شده است. با توجه به عدم وجود تحقیق مشابه این مطالعه فاقد پیشینه داخلی و خارجی است.

۲- مبانی نظری

۲-۱- مفهوم سرمایه فکری

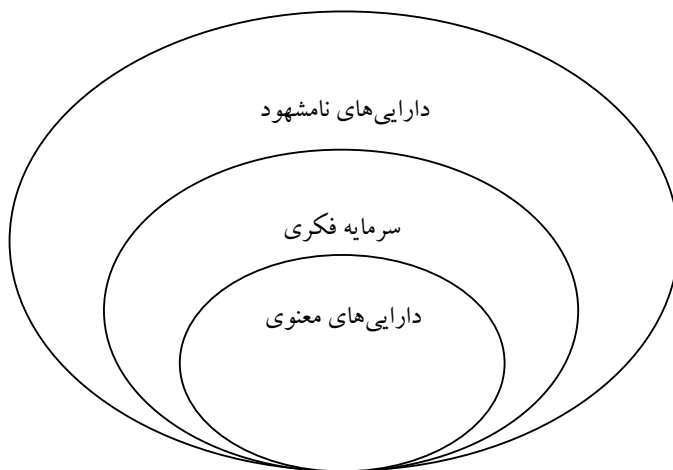
ارائه تعریفی دقیق از سرمایه فکری بسیار مشکل است. استوارت (۱۹۹۴) سرمایه فکری را دانش بسته‌بندی شده ی مفیدی می نامد که شامل فرآیندهای سازمانی، تکنولوژی ها، حق اختراع ها، مهارت های کارکنان، مشتریان و عرضه کنندگان و ذینفعان است. بروکینگ تعریف جامع دیگری مطرح می کند: سرمایه فکری ترکیبی از دارایی های نامشهود است. این تعریف مباحث مهم پایه ای برای درک سرمایه فکری ارائه می کند [۲۷]. سرمایه فکری می تواند بعنوان منبعی تعریف شود که رسمیت می یابد، کسب می شود و بر آن تکیه می - شود که دارایی هایی با ارزش بالاتر ایجاد کند. سرمایه فکری به عنوان فکری مثل دانش، اطلاعات، دارایی های معنوی که می تواند برای خلق ارزش استفاده شود، دلالت دارد [۳۰]. بطور کلی محققان مختلف مفهوم سرمایه فکری را به اشکال گوناگونی تعریف نموده اند. برخی از این تعاریف در ذیل بیان گردیده است:

۱. پابلوس (۲۰۰۴) سرمایه فکری را شامل تمام منابع دانش محوری می داند که برای سازمان ارزش تولید می کنند ولی در صورتهای مالی وارد نمی شوند.
۲. ماوریدس (۲۰۰۵) سرمایه فکری را یک دارایی ناملموس با پتانسیل خلق ارزش برای سازمان و کل جامعه می داند.
۳. مارتینز (۲۰۰۵) سرمایه فکری را دانش، اطلاعات، دارایی فکری و تجربه ای که می تواند در خلق ثروت مورد استفاده قرار گیرد، معرفی می کند.
۴. به اعتقاد ادوینسون و مالون (۱۹۹۷) سرمایه فکری عبارتست از: داشتن دانش، بکارگیری تجربه، تکنولوژی سازمانی، ارتباط با مشتری و عرضه کننده و نیز توانایی های حرفه ای که یک مزیت رقابتی در بازار را از آن شرکت می کند.
۵. ادوینسون و سالیوان سرمایه فکری را دانشی می دانند که می تواند به ارزش تبدیل شود.
۶. مار و اسکیمو سرمایه فکری را بصورت یک گروهی از دارایی های دانشی که به یک سازمان وابسته هستند و با افزودن بر ارزش سازمان از طریق تعیین ذینفعان

کلیدی، بطور چشمگیری در بهبود موقعیت رقابتی سازمان مشارکت می کنند،
تعریف کرده اند.

۷. به اعتقاد لیو سرمایه فکری عبارتست از: منابع سودهای آینده (ارزش)، که توسط
نوآوری، طراحی های منحصر به فرد سازمان یا تجربیات نیروی انسانی تولید می-
شود [۱۷].

سرمایه فکری به عنوان مفهومی است که نه تنها دارایی های معنوی را در بر می گیرد بلکه
شامل سایر دارایی های نامشهود مثل دانش، مهارت، اطلاعات و سازمانی نیز می شود. در
حقیقت دارایی های معنوی مفهوم جدایی از سرمایه فکری نیست. بلکه آن زیر مجموعه ای
از سرمایه فکری محسوب می شود و می تواند با وضع قوانین خاص مورد حمایت قرار
گیرد. دارایی های معنوی مواردی مانند قوانین کپی رایت یا نام تجاری، روشهای تجارت،
فرآیند های صنعتی، فرمولهای شیمیایی، برنامه کامپیوتری، ارائه ها یا کتاب ها را شامل می
شود [۱۳].

نگاره ۱: جایگاه سرمایه فکری [۱۳]

در بسیاری از مواقع دارایی های نامشهود را با سرمایه فکری به یک معنی تلقی می کنند. در
حالیکه این دو موضوع با هم متفاوتند. دارایی های نامشهود موضوع جامعی است که دو
موضوع سرمایه فکری و دارایی های معنوی را در بر می گیرد و مواردی مثل سرقتلی،

دانش و مهارت مدیریت را نیز در بر می گیرد. اما سرمایه فکری مفهومی است که زیر مجموعه دارایی های نامشهود است و اقلام ذکر شده را در بر نمی گیرد [۱۳]. موارد دیگری نیز وجود دارد که دارای ماهیت نامشهود است اما بطور منطقی نمی تواند جزئی از IC^۱ باشند. شهرت شرکت یکی از چنین موضوعاتی است. تمایز میان داراییهای نامشهود و سرمایه معنوی موضوع مهمی است. دارایی های نامشهود به مواردی مثل سر قفلی دلالت دارد و سرمایه معنوی بخشی از سر قفلی است [۳۳].

۲-۲- اجزای سرمایه فکری

در خصوص عناصر تشکیل دهنده و اجزاء سرمایه فکری، اظهار نظرها و مدل های متعددی توسط بسیاری از دانشمندان ارائه گردیده است. به نظر می رسد هنگام بررسی ادبیات تحقیق سرمایه فکری سعی شده است که سه جزء را با یک سری ویژگی های مشترک برای سرمایه فکری در نظر گرفته شود [۳۴]. این سه جزء به شرح زیر هستند:

۱- بعد انسانی

مالکیت این نوع سرمایه در اختیار شرکت ها نیست و خروج افراد از سازمان منجر به از دست رفتن حافظه سازمانی می شود که نوعی تهدید برای سازمان محسوب می شود [۲۲]. تجربه نشان داده است که افزایش توانایی ها و قابلیت های کارکنان تاثیر مستقیمی بر روی نتایج مالی شرکت داشته و همچنین سرمایه انسانی با عملکرد شرکت رابطه مستقیمی دارد [۳۱]. سرمایه انسانی نمایانگر ذخیره دانش یک سازمان است که بصورت کارکنان سازمان تجلی می یابد [۲۰]. کارکنان سازمان سرمایه فکری را از طریق شایستگی ها و طرز فکرهای خود و زیرکی فکری، تولید می کنند که این شایستگی های سازمان شامل مهارت-ها و طرز فکرهای کارکنان است که اجرای رفتاری کارکنان را پوشش می دهد [۱۹].

۲- بعد ارتباطی

سرمایه ارتباطی عبارتست از مجموع همه دارایی هایی که روابط شرکت با محیط را ترتیب-دهی و مدیریت می کند و این سرمایه شامل ارتباط شرکت با مشتریان و سهامداران و عرضه کنندگان و رقبا و دولت و موسسات دولتی و جامعه است. سرمایه ارتباطی در واقع

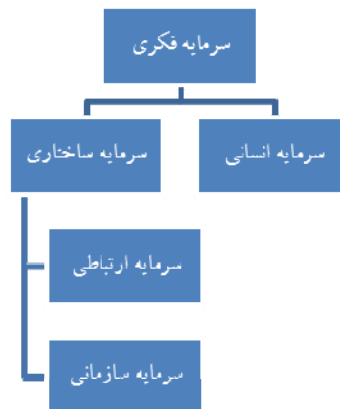
---

^۱ Intellectual Capital

انعکاس و بازتابی از شرکت است. تحقیقات بسیاری نشان داده است که توجه به بازار، اثر مستقیمی روی نرخ سودآوری دارد و سهم بازار شرکت را افزایش می‌دهد [۳۶]. سرمایه مشتری شامل ارزش فعلی و آتی روابط سازمان با مشتریان خود است [۲۰].

۳- بعد ساختاری

سرمایه ساختاری شامل همه مخازن دانش غیر انسانی در سازمان است که شامل پایگاه داده‌ها و نمودارهای سازمانی و دستور العمل‌های فرآیندی و راهبردهای و یا شامل هر چیز دیگری است که به سازمان ارزش بیشتر از مواد آن می‌دهد [۲۱]. سرمایه ساختاری به صورت آن چیزی تعریف شده است که در هنگام بازگشت کارمندان به خانه‌هایشان در سازمان باقی می‌ماند و از فرآیندها و روال‌های سازمانی بر می‌خیزد [۳۴]. نگاره ۲ طبقه‌بندی کلی سرمایه فکری را نشان می‌دهد.

نگاره ۲- طبقه‌بندی سرمایه فکری

در این میان سه جزء سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه ارتباطی توسط شمار زیادی از صاحب‌نظران به عنوان اجزاء اصلی سرمایه فکری معرفی شده است. این سه جزء در واقع بصورت بخشی از ادبیات موضوعی و مبانی نظری سرمایه فکری مشخص شده که خود منجر به معرفی یک روش غیر مستقیم برای اندازه‌گیری آن شده است [۹].

سرمایه انسانی نمایانگر ذخیره دانش یک سازمان است که توسط کارکنان آن تجلی می‌یابد و بصورت پتانسیل‌های بلقوه و اساسی سازمان نیز تعریف شده است. به بیانی دیگر سرمایه انسانی نشان دهنده ارزش افزوده ایجاد شده توسط کارکنان سازمان در هنگام بکارگیری دانش و دارایی‌های شخصی در تولید کالاها و خدمات است. بطوریکه برای سازمان تولید ثروت می‌نماید [۲۸].

سرمایه ساختاری در برگیرنده سیستم‌های ارتباطی، پایگاه‌های داده، سیاست‌ها و خط مشی‌ها و راهکارها، سیستم‌های تکنولوژیکی و دیگر ابزارهاست که کارکنان را در ایجاد درآمد برای شرکت یاری می‌دهد [۲۸]. از نظر روس و همکاران سرمایه ساختاری همه آن چیزی است که شب هنگام، که کارکنان به خانه‌های خود می‌روند در سازمان باقی می‌ماند و از فرآیندها و رویه‌های سازمانی بر می‌خیزد [۲۵].

سرمایه ارتباطی، سومین جزء سرمایه فکری می‌باشد که بعنوان توانایی یک سازمان در روابط متقابل و مثبت با فعالان دنیای کسب و کار برای برانگیختن پتانسیل خلق ارزش شرکت‌ها از طریق بکارگیری سرمایه انسانی و ساختاری تعریف می‌شود. سرمایه ارتباطی بطور کلی شامل همه روابطی است که بین سازمان با هر فرد یا سازمان دیگری وجود دارد که با ارتباطدهی سرمایه انسانی و ساختاری با سایر ذینفعان خارجی، مانند یک عنصر افزایش دهنده ارزش برای سازمان عمل می‌کند.

۲-۳- سیر تاریخی توسعه مفهوم و کاربرد سرمایه فکری (از تئوری تا عمل)

مفهوم سرمایه فکری از دهه ۸۰ و ۹۰ قرن بیستم توجه نظریه پردازان و پژوهشگران را به خود جلب نمود. در واقع دهه ۹۰ را می‌توان سرآغاز توجه جدی سازمانها به مفاهیم مرتبط با سرمایه فکری دانست. بطوریکه امروزه مدیران شرکت‌های موفق به این نتیجه رسیده‌اند که سرمایه فکری یکی از محرک‌های مهم ارزش برای شرکت می‌باشد که می‌تواند منجر به عملکرد مطلوب گردد [۹].

در سال ۱۹۶۹ جان گالبریت اولین کسی بود که اصطلاح سرمایه فکری استفاده کرد. اما در اواسط دهه ۱۹۸۰ حرکت از عصر صنعت به سمت عنصر اطلاعات آغاز شد و شکاف عمیق بین ارزش دفتری و ارزش بازار شرکت‌ها به وجود آمد. در اواخر دهه ۱۹۸۰ اولین

تلاش‌ها برای تدوین صورت‌های مالی حساب‌هایی که سرمایه فکری را اندازه‌گیری کنند صورت گرفت و کتاب‌هایی در این موضوع از قبیل مدیریت دارایی‌ها دانش توسط آمیدن تالیف شد. در اوایل ۱۹۹۰ اولین بار نقش مدیریت سرمایه‌های فکری با تخصیص یک پست رسمی، در سازمان مشروعیت یافت و آقای ادوینسون بعنوان مدیر سرمایه‌های فکری شرکت اسکان‌دیا معرفی شد. همچنین در این دوره مفهوم رویکرد ارزیابی متوازن توسط کاپلان و نورتون مطرح گردید و در مجله فورچون مقالاتی در این زمینه منتشر گردید. اما در اواسط دهه ۱۹۹۰ شرکت اسکان‌دیا اولین گزارش سرمایه‌های فکری را منتشر کرد و همایشی در سال ۱۹۹۶ توسط کمیسیون بورس اوراق بهادار با موضوع سرمایه‌های فکری ترتیب داده شد. در اوایل دهه ۲۰۰۰ اولین مجله معتبر با محوریت سرمایه‌های فکری و اولین استانداردهای حسابداری سرمایه فکری توسط دولت دانمارک منتشر گردید. امروزه پروژه‌های مختلفی از قبیل انتشار کتب و برگزاری سمینارها و تهیه و تدوین مقالات متعددی در این زمینه در حال انجام است [۱۷].

نگاره ۳- سیر تکاملی سرمایه ی [۱۰]

دوره	پیشرفت زمانی و وقایع حساس سرمایه فکری
قبل از دهه ۱۹۸۰	آقای جان گالبرایس اولین کسی بود که از اصطلاح سرمایه فکری استفاده کرد.
اوایل دهه ۱۹۸۰	مفهوم کلی و عمومی ارزش نامشهود که اغلب سرففلی نام داشت مطرح شد.
اواسط دهه ۱۹۸۰	به وجود آمدن عصر اطلاعات و شکاف بین ارزش دفتری و ارزش بازاری
اواخر دهه ۱۹۸۰	تلاش برای نوشتن و تدوین حساب ها و اندازه گیری سرمایه های فکری و گزارش به گروه های بیرونی.
اوایل دهه ۱۹۹۰	در سال ۱۹۹۰، اولین نقش مدیریت سرمایه فکری با تخصیص پست رسمی در سازمان مشروعیت به ادوینسون در موسسه اسکاندیا ای.اف.اس لیف انجام شد. در سال ۱۹۹۲، نورتون و کاپلان مفهوم کارت امتیازی متوازن را مطرح کردند و کارت امتیازی متوازن بر این مفهوم استوار شد که "آنچه را که شما اندازه گیری می کنید همان چیزی است که آن را بدست می آورید".
اواسط دهه ۱۹۹۰	در سال ۱۹۹۵، نونکا و تاکیچی، مطالعه با ارزشی را درباره چگونگی خلق ارزش در شرکت به وسیله دانش شروع کردند. اگرچه این مطالعه عمدتاً بر روی دانش متمرکز بود، با این وجود تمایز بین دانش و سرمایه فکری در آن ظریف است. در سال ۱۹۹۴، ابزار شبیه سازی تانگو سلمی به کار افتاد. تانگو اولین ابزار تجاری برای کمک به مدیران برای درک اهمیت نامشهودها بود. همچنین گزارش سالانه اسکاندیا که موجودی سرمایه فکری را نشان داده، ارائه گردید و باعث شد که بسیاری از شرکت ها، شرکت اسکاندیا را سرلوحه کار خود قرار دهند.
اواخر دهه ۱۹۹۰	در این دهه سرمایه فکری موضوع مورد پسند بسیاری از محققان و کنفرانس های علمی، مقالات و نشریات مختلف شد.
اوایل دهه ۲۰۰۰	اولین مجله معتبر در ارتباط با سرمایه فکری انتشار می یابد و اولین استانداردهای حسابداری سرمایه فکری توسط دولت دانمارک تدوین می شود و اتحادیه اروپا اولین گزارش خود را منتشر می کند. کتاب "ثروت نامشهود" توسط موسسه بروکینگ و کتاب "مدیریت، اندازه گیری و گزارش دهی دارایی های نامشهود" توسط لو منتشر می شود.

۲-۴- روش‌ها و مدل‌های اندازه‌گیری سرمایه فکری

از زمان طرح مفهوم سرمایه فکری از سوی نظریه پردازان و پژوهشگران و برخی سازمانها روش‌هایی برای اندازه‌گیری آن ارائه شده است که به دلیل عدم وجود یک متدولوژی پذیرفته شده عمومی تعداد این روش‌ها بسیار زیاد و متنوع است. سویبی در سال ۲۰۰۵ حدود ۴۲ روش متنوع در زمینه اندازه‌گیری سرمایه فکری را در قالب چهار رویکرد کلی طبقه بندی نموده است [۲۹]:

- مدل‌های مستقیم سرمایه فکری^۱،
- مدل‌های مبتنی بر سرمایه بازار^۲،
- مدل‌های بازده داراییها^۳ و
- مدل‌های کارت امتیازی متوازن^۴ [۷].

۲-۴-۱- مدل‌های مبتنی بر سرمایه بازار

- مدل کیوی توین (Tobin Q)
- مدل تراز نامه نامشهود^۵
- مدل مقایسه ارزش بازاری و ارزش دفتری^۶

۲-۴-۲- مدل‌های مستقیم سرمایه فکری

- مدل حسابداری منابع انسانی^۷
- مدل اظهار نامه منابع انسانی^۸
- مدل کارگزار فناوری^۹
- مدل ارزش گذاری سرمایه فکری^{۱۰}

¹ Direct Intellectual Capital Models

² Market Capitalization Models.

³ Return on Assets Methods

⁴ Score Card Methods

⁵ Invisible Balance sheet (IBS) Model.

⁶ Market - to- book value (MBU) Model

⁷ Human resource accounting

⁸ HR-statement Model

⁹ Technology Broker (TB) Model

¹⁰ Intellectual Asset Valuation (IAV) Model

• مدل روش مالی اندازه گیری دارایی های نامشهود^۱

۲-۴-۳-مدل های بازده دارایی ها:

- مدل ارزش افزوده اقتصادی
- مدل ارزش نا مشهود محاسبه شده^۲
- مدل تعیین ضریب ارزش افزوده سرمایه فکری

۲-۴-۴-مدل های کارت امتیازی متوازن

- ❖ کارت امتیازی متوازن^۳
- ❖ هدایتگر اسکاندیا
- ❖ مدل پایش دارایی های نامشهود
- ❖ مدل شاخص سرمایه فکری^۴
- ❖ مدل سنجش و حسابداری سرمایه فکری (مجیک)^۵

۲-۴-۵-مدل های تجسمی

- ✓ منشور عملکرد
- ✓ مدل نقشه ی دارایی های دانشی (کی-ای-ام)^۶

۲-۴-۶-مدل های تجویزی سنجش سرمایه فکری

- رهنمود نوردیکار
- رهنمود مرتیام^۷ [۴].

طبیعتاً هر کدام از روش ها مزایا و معایب خود را خواهند داشت. روش های بازده دارایی ها و مدل های مبتنی بر ارزشیابی بازار بیشتر در موقعیت هایی چون ادغام دو شرکت و در بازار سهام مورد استفاده قرار می گیرد. از طرف دیگر با توجه به تنگناهای موجود در بیان سرمایه

^۱)Financial Method of Intangible Assets Measuring (FIMIAM) Model

^۲)Calculated Intangible Value (CIV) Model

^۳)Balance score card

^۴)IC - Index Model

^۵)Measuring and Accounting Intellectual Capital (MAGIC) Model

^۶)Knowledge Assets Map (KAM) Model

^۷) MRITUM Guide line.

فکری در قالب مفاهیم پولی، نتایج حاصل از آنها اغلب سطحی خواهد بود. همچنین بسیاری از این مدل‌ها خصوصاً مدل‌های مبتنی بر ارزش‌یابی بازار برای سازمان‌های غیرانتفاعی و بخش‌های داخلی سازمان‌ها و ... قابل استفاده نیستند. از جمله مزایای مدل‌های مستقیم سرمایه فکری و مدل‌های کارت امتیازی این است که این روش‌ها قادرند تصویر جامع‌تری از شرایط جاری و کارآیی سازمان نسبت به مدل‌های با رویکردهای مالی ارائه دهند. در سازمان‌های غیرانتفاعی و دولتی نیز قابل کاربرد هستند. اما از معایب آنها این است که باید مطابق مشخصات هر سازمان برای آن طراحی گردند و این امکان مقایسه دو یا چند سازمان را با مشکل مواجه می‌سازد [۸].

۲-۵- دیدگاه‌های گوناگون در اندازه‌گیری سرمایه فکری

- ۱- دیدگاه ادوینسون و سولیون (۱۹۹۶)، ادوینسون و ملون (۱۹۹۷) [۲۵].
- ۲- دیدگاه سولیون [۳۵].
- ۳- دیدگاه سویبی [۲۵].
- ۴- دیدگاه آنی بروکینگ (۱۹۹۷) [۲۳].
- ۵- طبقه‌بندی ادوینسون و مالون.
- ۶- طبقه‌بندی روس و همکارانش.
- ۷- طبقه‌بندی نیک بونتیس [۴].

۲-۶- فواید اندازه‌گیری و سنجش سرمایه فکری

- مر و همکارانش ضرورت سنجش سرمایه فکری را مورد بررسی قرار داده و پنج دلیل اساسی برای اندازه‌گیری سرمایه فکری به شرح ذیل بیان می‌کنند:
۱. ارزیابی سرمایه فکری به سازمانها کمک می‌کند تا بتوانند استراتژی خود را بهتر تنظیم نمایند.
  ۲. با ارزیابی سرمایه فکری بهتر می‌توان اجرای استراتژی را ارزیابی نمود.
  ۳. با ارزیابی سرمایه فکری بهتر می‌توان به توسعه و تنوع در سازمان دست یافت.
  ۴. با استفاده از نتایج ارزیابی سرمایه فکری می‌توان سیستم جبران خدمت و حقوق و دستمزد بهتری را طراحی نمود.

۵. با ابلاغ معیارهای سرمایه فکری به سهامداران و ذینفعان خارج از سازمان می توان به آنها در تصمیم گیری و سرمایه گذاری کمک کرد [۴].

۲-۷- گسترش پذیرش سرمایه فکری در حرفه ی حسابداری: چالش های موجود [۱۰]

۲-۷-۱- سرمایه فکری برای قانونگذاری سخت است.

در زمینه ی چارچوب حسابداری کارآمد، سرمایه فکری قانون گذاری شده است و اجزای آن به طور مجزا به عنوان دارایی های سرمایه فکری مستقل به حساب برده می شوند. وضع قوانین تا حدی قابل قبول است: تعداد محصولات جدید، سنجش وفاداری مشتریان، درصد کارمندان دارای مدرک دانشگاهی همه تقریب های کیفی از دارایی های سرمایه فکری هستند (ابداع، مشتری، سرمایه انسانی). با این وجود اجزای سرمایه فکری و متغیر آنها از یکدیگر مستقل اند. بنابراین آنها جوابگوی گزارشگری به عنوان دارایی های جداگانه نیستند و این، همان ماهیت پیچیده ی سرمایه فکری است که تا کنون منجر به شمول دارایی های سرمایه فکری زیادی در یک حساب واحد تحت عنوان سرقفلی شده است. در تجزیه و تحلیل رفتار اقتصادی، کارآیی ارقام جهت تسخیر کامل کیفیت به خوبی شناخته شده است. علاوه بر این، تبدیل این معیارهای کمی به ارزش های پولی جهت شمول آنها در یک گزارش مالی یا یک مکانیزم ارزیابی بسیار مشکل است.

۲-۷-۲- بازار برای سرمایه فکری ناکارآ است.

در تئوری مالی، اگر قیمت های بازارهای سرمایه همه ی اطلاعات مربوط را منعکس کنند، بازارها کارآ هستند. کارآیی بازارهای سرمایه در تصریح اینکه عدم تقارن اطلاعات در بین شرکت کنندگان بازار که افزایش دهنده ی ریسک، درگیری های نمایندگی، هزینه های نظارت و احتمالاً شکست بازار نخواهند بود، ضروری است. علاوه بر این کارآیی بازار سرمایه در ارزیابی هر مدل قیمت گذاری متوازی، عاملی بنیادی است. قیمت گذاری دارایی ها نتیجه معاملات است و در بیشتر موارد نمی تواند یک معامله ی قراردادی برای انتقال مالکیت در یک دارایی سرمایه فکری را ثبت کند.

منبع اصلی برای این مشکلات قراردادی این حقیقت است که روحیه نوآوری سازمان مستقیماً تحت تاثیر تعداد زیادی از سهامداران، کارمندان، جامعه، تامین کنندگان سرمایه

است و هنگامی که حفظ مالکیت سخت است، ما نمی‌توانیم در جایی که مالکان سرمایه فکری سهام‌های مالکیت خود را در تنظیم بازار نقل و انتقال مبادله می‌کنند، قراردادی داشته باشیم. چنین ناکارآمدی عمیقی از بازار با عدم تقارن اطلاعات، انتخاب نامطلوب و هزینه‌های نمایندگی و همچنین مشکلات نقدینگی مرتبط است. از آنجایی که این مشکلات ممکن است ایجاد بازار عملیاتی را برای دارایی‌های سرمایه فکری تضمین کنند، قوانین و رویه‌ی شرکت پاسخ کافی به نظر نمی‌رسد. دلیل اصلی این است که هزینه‌های قراردادی برای راه اندازی یک مکانیزم سازگار با انگیزه‌ی تجاری مشروط به یک مقایسه-ی نامطلوب با هزینه‌هایی که در وضع موجود مواجه شدند است: تاکنون به نظر می‌رسد که شرکت‌کننده‌گان بازار، چارچوب فعلی قوانین ضعیف و وضعیت مالکیت مبهم را بر تحمل هزینه‌های یک قرارداد کامل نقل و انتقال بازار ترجیح می‌دهند. قراردادی بودن مشکل‌ساز سرمایه فکری است که انگیزه‌ی سازمانی برای یک چارچوب گزارشگری سرمایه فکری ایجاد نمی‌کند.

۲-۷-۳- فعالان در بازار برای سرمایه فکری از نظر پولی برای گزارشگری صریح سرمایه فکری پاداش داده نشده اند.

ایجاد صورت‌های سرمایه فکری به عنوان یک قیمت‌گذاری اصلی، گزارشگری و ابزار مدیریتی برای سرمایه فکری، از نیازهای سهامداران نشأت گرفته است که به تخصیص منابع برای توسعه‌ی گزارشگری سرمایه فکری نیاز دارند و به تصمیم‌گیری و استخراج ارزش از سرمایه فکری در ازای سرمایه گذاری خود علاقمند هستند.

ایجاد چنین سیستم گزارشگری به از دست دادن منابع سهامداران منجر می‌شود و این از دست دادن کوچکتر از هرگونه مزایای بالقوه است.

۲-۷-۴- گزارشگری سرمایه فکری در حال رقابت با سایر برنامه های پژوهشی است.

سرمایه فکری در مورد اندازه‌گیری، گزارشگری و مدیریت دانش محور، منابع نامشهود ثروت است. این نیازها برای گزارشگری شرکت با چارچوب گزارشگری رقابتی رویه رو شده‌اند. چالشی که ناشی از چشم‌اندازهای بقای سرمایه فکری در محیط رقابتی است.

تجزیه و تحلیل این بخش به طور عمده بر رقبای سرمایه فکری در حسابداری به جای رقبای مدیریتی (جایی که کارت ارزیابی متوازن در اندازه گیری و نمایش متغیرهای سازمانی مورد هدف است) تمرکز می کند.

تا وقتی که حسابداری سرمایه فکری به طور کافی از حسابداری دارایی های نامشهود از دیدگاه افراد حرفه ای حسابداری قابل تفکیک نباشد، انتقال با اهمیتی از منابع، از حسابداری دارایی های نامشهود به حسابداری سرمایه فکری وجود نخواهد داشت؛ نقاط ضعف دارایی های نامشهود به عنوان نقاط ضعف حسابداری سرمایه فکری درک می شود و پیشنهادات برای ساخت یک چارچوب قانونی تر و ثروتمندتر تمرکز را بیشتر بر دارایی های نامشهود به جای سرمایه فکری حفظ می کند.

۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر یک بررسی توصیفی بوده که با استفاده از روش کتابخانه ای به دنبال ارائه چارچوبی نظام مند درباره مباحث حسابداری سرمایه فکری است. دلایل انتخاب این شیوه تحقیق به شرح زیر می باشد:

ابتدا اینکه داده های اولیه برای این نوع از بررسی حاوی مجموعه متفاوتی از انواع پژوهش های غیر مشابه (تئوری، تجربی، پژوهش های مجلات، مقاله های همایش ها و غیره) است و ویژگی های متنوعی شامل تعاریف، موارد کاربرد، تفسیرها، پژوهش های تجربی و تعداد کمی از یافته های تئوریک را در بر می گیرد. بنابراین استفاده از شیوه بررسی فرا تحلیل برای هماهنگ نمودن یافته ها نامناسب است [۱۴].

بنابراین این تحقیق بر اساس روش کتابخانه ای و تحلیل محتوا به بررسی مطالعات انجام شده در زمینه حسابداری سرمایه فکری در طی سالهای ۱۳۹۴-۱۳۸۵ می پردازد. بمنظور جمع آوری مطالعات انجام شده در این زمینه، از چند منبع اطلاعاتی مختلف استفاده شده است. نخست تعداد ۶۸ پایان نامه بایگانی شده در بانک اطلاعاتی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران^۱ می باشد. سپس تعداد ۲۵ مطالعه از مجلات معتبر علمی حسابداری در ایران شامل

---

^۱) www.irandoc.ac.ir

بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، پیشرفت‌های حسابداری، دانش و پژوهش حسابداری، دانش حسابداری، مطالعات حسابداری و حسابرسی، حسابداری، حسابرس، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز و ... آندسته از مقالاتی که در رابطه با حسابداری سرمایه فکری بودند، انتخاب شدند.

در نهایت جهت کنترل این احتمال که ممکن است در سایر مجلات، مقاله‌ی مرتبطی وجود داشته باشد که در سایر منابع یاد شده موجود نباشد، از پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^۱ و پایگاه مجلات تخصصی نور^۲ (بزرگترین بانک مقالات علوم اسلامی و انسانی) استفاده شد و پس از اطمینان از تکراری نبودن، ۱۰۰ مورد جدید یافت شد. بمنظور پرهیز از تکرار، پایان‌نامه‌هایی که بصورت مقاله چاپ شده بودند از جامعه بررسی کنار گذاشته شده و فقط مقالات آنها مورد بررسی قرار گرفت. به این ترتیب مجموع مقالات و پایان‌نامه‌های دانشگاهی به ۱۹۳ مورد رسید و مبنای طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

تکانه ۴- طبقه‌بندی و آمار مجموعه مقالات و پایان‌نامه‌های دانشگاهی

ردیف	منابع اطلاعاتی	تعداد فراوانی مقالات و پایان‌نامه‌ها	درصد فراوانی
۱	مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران	۶۸	۳۵/۲٪
۲	مجلات علمی معتبر	۲۵	۱۲/۹٪
۳	پایگاه‌های اطلاعاتی جهاد دانشگاهی و علوم انسانی	۱۰۰	۵۱/۹٪
	جمع	۱۹۳	۱۰۰٪

لازم به یادآوری است که مجموعه انتخابی بدلیل عدم تمرکز بانک‌های اطلاعاتی و نیز عدم دسترسی به بعضی از پایان‌نامه‌ها شامل تمام تحقیقات انجام شده تا کنون نیست. در ضمن به گفته مسئولان مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، تمامی پایان‌نامه‌های دانشگاهی در بایگانی آنها موجود نیست. از این رو انتظار می‌رود تعدادی از مطالعات انجام

^۱) www.sid.ir

^۲) www.noormags.ir

شده در این مجموعه گنجانیده نشده باشد. اما بنظر می‌رسد مطالعات گردآوری شده بنحو مناسبی، غالب موضوعات بررسی شده تاکنون را در برگیرد.

بمنظور تکمیل کار تلاش شد تا تمامی مقالات مربوط به حسابداری سرمایه فکری صرف نظر از سطح علمی آن، در نظر گرفته شود. از این رو ممکن است محتوای بعضی از آنها با پایان‌نامه‌های دانشگاهی قابل مقایسه نباشد، اما از آنجاییکه هدف این پژوهش مرور تحقیقات و مطالعات انجام شده تا کنون بوده است، این مقالات در نظر گرفته شده‌اند.

بمنظور بررسی و طبقه‌بندی موضوعات، از یک رویکرد توصیفی^۱ در چارچوب تحلیل محتوا و سودمندی مطالعات انجام شده در زمینه‌های گوناگون استفاده شده است [۱۶]. بنابراین مجموعه ۱۹۳ مقاله و پایان‌نامه بررسی و مرور شده و سپس بر حسب مشابهت موضوعات و محتوای آنها در طبقات همگن قرار گرفته‌اند. از آنجا که بعضی از عناوین و موضوعات دارای اشتراک هستند، تلاش شد در حد امکان، مجموعه انتخابی بر حسب موضوعات غالب، تفکیک و طبقه‌بندی شود. بنابراین طبقه‌بندی انجام شده مطلق نیست و بر حسب نوع دیدگاه افراد مختلف ممکن است دستخوش تغییر گردد.

۴- طبقه‌بندی مطالعات انجام شده

بمنظور بررسی تحقیقات و با توجه به چارچوب تحلیل محتوا و بر اساس رویکرد توصیفی (آنچه هست و نه آنچه که باید باشد) مطالعات مربوط به هفت دسته عمده با عناوین زیر طبقه‌بندی شدند:

- عملکرد مالی^۲
- مدیریت^۳
- سنجش و اندازه‌گیری^۴
- افشاء و گزارشگری^۵

---

^۱) Descriptive

^۲) Financial performance

^۳) Manage

^۴) Measurement

^۵) Disclosure and reporting

- سرمایه اجتماعی و فرهنگی^۱
- کارآیی و بهره‌وری^۲
- سایر موضوعات^۳

نگاره شماره ۵ فهرست موضوعی زیر مجموعه‌های هر یک از طبقات هفت‌گانه یاد شده را نشان می‌دهد. همچنین در این نگاره، تعداد و درصد تحقیقات بر حسب موضوع نشان داده شده است. با یک نگاره اجمالی می‌توان دریافت که بالاترین درصد از مطالعات سرمایه فکری در حوزه عملکرد مالی (۴۰/۹۳٪) و پایینترین آن مربوط به حوزه مدیریت (۵/۱۸٪) بوده است. در بخش عملکرد مالی بیشترین تحقیقات در رابطه با تاثیر سرمایه فکری بر عملکرد سازمانها، شرکتهای، صنایع داروسازی، شرکتهای دانش بنیان، صنعت بانکداری، صنعت بیمه؛ در بخش مدیریت بیشترین تحقیقات در رابطه با مدیریت سرمایه فکری در دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه‌های دولتی و صنعت بنادر، در بخش سنجش و اندازه‌گیری بیشترین مطالعات در رابطه با مروری بر مدل‌های اندازه‌گیری سرمایه فکری، طراحی و سنجش سرمایه فکری، در بخش افشاء و گزارشگری بیشترین پژوهش در رابطه با تاثیر افشاء سرمایه فکری بر کیفیت گزارشگری مالی، در بخش سرمایه اجتماعی و فرهنگی بیشترین تحقیقات در رابطه با تبیین نقش و رابطه سرمایه فکری با سرمایه اجتماعی و مدیریت دانش، در بخش کارآیی و بهره‌وری بیشترین مطالعات در رابطه با نقش سرمایه فکری در یادگیری سازمانی و نوآوری سازمانی انجام شده است. در نهایت در بخش سایر موضوعات، به دلیل تنوع، موضوع خاصی در الویت قرار نگرفته است.

---

¹) Social and cultural capital
²) Efficiency and productivity
³) Other topics

نگاره ۵ - فهرست موضوعی و طبقه‌بندی تحقیقات حسابداری سرمایه فکری در ایران

حوزه	موضوع مورد مطالعه	تعداد	درصد فراوانی
عملکرد مالی	تاثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی سازمانها، شرکتهای صنایع دارو سازی، شرکتهای دانش بنیان، صنعت بانکداری، صنعت بیمه، رابطه سرمایه فکری و سودآوری شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار، بررسی ارتباط بین سرمایه فکری و ارزش بازار و عملکرد مالی شرکتهای غیر مالی و ...	۷۹	۴۰/۹۳٪
مدیریت	تاثیر مدیریت سرمایه فکری بر عملکرد مالی سازمان، رابطه بین عناصر مدیریت سرمایه فکری و مدیریت سود، مدیریت سرمایه فکری در مناطق مختلف دانشگاه آزاد اسلامی، مدیریت سرمایه فکری در صنعت بنادر، تاثیر مدیریت ریسک و سرمایه فکری بر سطح عملکردی شرکتهای مدیریت راهبردی منابع انسانی و سرمایه فکری در دانشگاه‌های دولتی اصفهان و ...	۱۰	۵/۱۸٪
سنجش و اندازه‌گیری	مروری بر مدل‌های اندازه‌گیری سرمایه فکری، سنجش سرمایه فکری، سنجش مدل‌های کمی ارزیابی سرمایه فکری با استفاده از متغیرهای مالی، ارزیابی مدل‌ها و روش‌های سنجش و ارزشگذاری سرمایه‌های فکری شرکتهای طراحی مدل اندازه‌گیری و گزارش‌دهی سرمایه فکری (مطالعه موردی بانک رفاه)، سنجش سرمایه فکری و رابطه آن با بازده مالی، طراحی الگوی مفهومی اندازه‌گیری دارایی دانشی و سرمایه فکری و ...	۱۴	۷/۲۵٪
افشاء و گزارشگری	تاثیر افشاء اجزای سرمایه فکری بر کیفیت گزارشگری مالی، تاثیر سرمایه فکری بر کیفیت اطلاعات مالی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار و ...	۱۲	۶/۲۲٪
سرمایه اجتماعی و فرهنگی	تبیین نقش سرمایه فکری و سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی دو شرکت خودرو ساز ایرانی)، رابطه سرمایه اجتماعی با سرمایه فکری و مدیریت دانش، تبیین تاثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر سرمایه فکری در دانشگاه امام علی (ع)، بررسی نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه فکری کارکنان فدراسیونهای ورزشی، رابطه فرهنگ سازمانی و سرمایه فکری و ...	۱۵	۷/۷۸٪
کارآیی و	نقش سرمایه فکری در یادگیری سازمانی، رابطه بین سرمایه فکری و		

۱۵/۵۴٪	۳۰	قابلیت یادگیری سازمانی در موسسه مطالعات بین المللی انرژی، تحلیل روابط چندگانه سرمایه فکری و نوآوری سازمانی در آموزش عالی، بررسی تاثیر سرمایه فکری بر کارآیی، ارائه الگوی ساختاری سرمایه فکری بر اساس یادگیری سازمانی در دانشگاه شهید بهشتی، سرمایه فکری و نوآوری سازمانی (مطالعه موردی شرکت سهامی بیمه توسعه) و ...	یادگیری و نوآوری
۱۷/۱۰٪	۳۳	بدهی فکری، سرمایه فکری ضرورتی برای سازمانهای دانایی محور، سرمایه فکری سرمایه‌ای ارزشمند و موثر در سازمان امور مالیاتی کشور، نقش سرمایه فکری در بقاء سازمانها (تحقیقی درباره بانک ملت)، حاکمیت شرکتی و عملکرد سرمایه فکری، بررسی رابطه سرمایه فکری و ارزش افزوده، رهبری خدمتگزار و سرمایه فکری و ...	سایر موضوعات
۱۰۰٪	۱۹۳		جمع

۵- یافته‌های پژوهش

همگام با توسعه اقتصاد مبتنی بر دانش، دارایی‌های نامشهود شرکت‌ها، نقش انکار ناپذیری در دستیابی به برتری رقابتی پایدار ایفا می‌نمایند. سرمایه فکری یکی از مهمترین دارایی‌های نامشهود سازمان‌هاست. شناخت، اندازه‌گیری، مدیریت و مزایا و معایب روش‌های اندازه‌گیری سرمایه فکری موضوع هزاران پژوهش داخلی و خارجی است. در این مطالعه، هدف طبقه‌بندی موضوعی و تحلیلی بر تحقیقات انجام شده در طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۹۴ بود. انجام این کار بصورت کامل بسیار مفید و موثر است. به‌رغم مشکلات و مسائل متعددی که در هنگام جمع‌آوری و گردآوری اطلاعات وجود داشت، تلاش شد تا آنجا که ممکن است عمده مطالعات و موضوعات مربوط در نظر گرفته شود. اما مسلم است که انجام چنین کاری کامل نیست و لزوم بررسی ویژه برای هر یک از ابعاد سرمایه فکری اهمیت دارد. در این تحقیق موضوعات اساسی به ۷ دسته تقسیم بندی شده است:

- ۱) عملکرد مالی
- ۲) مدیریت سرمایه فکری
- ۳) سنجش و اندازه‌گیری

۴) افشاء و گزارشگری

۵) سرمایه اجتماعی و فرهنگی

۶) کارآیی، یادگیری و نوآوری

۷) سایر موضوعات.

در انجام این تحقیق محدودیت‌های زیادی وجود داشت که سبب شد دسترسی به بعضی از مطالعات امکان پذیر نباشد. از طرفی بانک‌های اطلاعاتی که مقالات و پایان‌نامه‌ها از آن استخراج شده‌اند، کامل نیستند و بنابراین، تعدادی از تحقیقات در این مقاله گنجانیده نشده است. از طرف دیگر دسترسی به نتایج تحقیق پیشین کار دشواری است. علی‌الخصوص زمانی که نمونه مشابه (داخلی و خارجی) به پژوهش مورد بحث وجود نداشته باشد. متأسفانه کامل‌ترین مجموعه‌ای که در حال حاضر اطلاعات علمی کشور را در بر دارد، یعنی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، چکیده پایان‌نامه‌ها را بصورت ناقص و در بعضی از موارد بدون مضمون منتشر کرده است.

این موضوع باعث می‌شود که پژوهشگران نتوانند از نتایج تحقیقات قبلی آگاه شوند. از طرفی دیگر عدم اطلاع و آگاهی از تحقیقات قبلی باعث می‌شود که بعضی از موضوعات به دفعات بررسی شوند و موضوعات زیادی مورد بررسی قرار نگیرند. بنابراین پیشنهاد می‌شود دست‌اندرکاران تهیه آمار اطلاعات علمی در کشور موضوع را با وسواس جدی‌تری مورد توجه قرار دهند.

نتیجه‌گیری

موفقیت روز افزون و بهره‌وری فزاینده اقتصادی، تجاری شرکتهای نوین مرهون توجه و محوریت بخشیدن به دانش در آنها می‌باشد. در تعریف سرمایه فکری می‌توان گفت به آن بخش از سرمایه‌ها یا دارایی‌های شرکت که مبتنی بر دانش است، سرمایه فکری اطلاق می‌شود سرمایه فکری هم می‌تواند شامل دانش و هم نتیجه نهایی فرآیند انتقال آن بشمار آید [۲].

در بررسی مفهوم سرمایه فکری دو نوع شیوه بررسی وجود دارد: بررسی توصیفی و بررسی فرا تحلیل در بررسی توصیفی ابتدا کیفیت اطلاعات در دسترس تفسیر و سپس با یکدیگر

ترکیب می‌شوند از سوی دیگر در بررسی فرا تحلیل، شواهد بدست آمده از نتایج پژوهش های گوناگون با بهره گیری از روش های آماری ترکیب می‌شود. بنابراین عینیت و اعتبار یافته‌ها در این شیوه افزایش می‌یابد [۱۴].

در عصر اقتصاد دانش محور، سازمانها از دو نوع منبع متمایز برای ارزش آفرینی و کسب سود استفاده می‌کنند: منابع مادی یا مشهود و منابع فکری یا نامشهود. از طرفی گفته می‌شود سرمایه فکری می‌تواند بهتر از سرمایه مادی و فیزیکی، شاخص‌های عملکرد مالی شرکتها را تبیین کند.

به نظر میرسد گزارش‌های حسابداری سنتی نمی‌تواند از عهده انعکاس کامل ارزش واقعی منبعت از دارایی‌های نامشهود و سرمایه فکری شرکتها و نیز توجه به شکاف میان ارزش بازار و دفتری شرکتها بر آید [۲۴]. نتایج این تحقیق نیز بیانگر توجه ناکافی پژوهشگران (حدود ۶٪ مطالعات) به مقوله افشاء و گزارشگری در مبحث حسابداری سرمایه فکری است.

اندازه‌گیری سرمایه فکری به منظور مقایسه شرکت‌های مختلف، تعیین ارزش واقعی آنها و حتی بهبود کنترل آنها ضروری است [۱]. انواری رستمی و همکارانش (۱۳۸۹) مهمترین چالش در عرصه سرمایه فکری را انتخاب روش اندازه‌گیری و گردآوری داده‌های مربوطه می‌دانند. در حالیکه حدود ۷٪ از مطالعات انجام شده در ایران به بررسی سنجش و اندازه‌گیری سرمایه فکری پرداخته‌اند.

در اقتصاد دانش محور، از سرمایه فکری به منظور ایجاد ارزش برای سازمان استفاده می‌شود و در دنیای امروز، موفقیت هر سازمان به توانایی مدیریت این دارایی‌ها بستگی دارد. مدیریت سرمایه فکری به مدیران سازمان‌ها اجازه خلق، پرورش، کنترل و حفظ یک منبع مستحکم (آنچه که به سادگی به تصرف رقبا در نخواهد آمد) مزیت رقابتی را می‌دهد. علیرغم اهمیت فزاینده مدیریت سرمایه فکری، درک محدودی از آن وجود دارد، مطالعه اخیر نیز بیانگر کم‌توجهی پژوهشگران (حدود ۵٪ از تحقیقات سرمایه فکری) به مفهوم مدیریت سرمایه فکری در ایران است.

فهرست منابع و مآخذ

۱. احمدپور احمد و ابراهیمیان سید جواد. (۱۳۹۴). "سرمایه فکری: در مسیر گذر از تئوری به عمل". تحقیقات حسابداری و حسابرسی، سال هفتم، شماره بیست و پنجم.
۲. انواری رستمی علی اصغر و رستمی محمدرضا. (۱۳۸۲). "ارزیابی مدل‌ها و روشهای سنجش و ارزشگذاری سرمایه‌های فکری شرکت‌ها". بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، سال دهم، شماره سی و چهارم، ۷۵-۵۱.
۳. انواری رستمی علی اصغر، موسوی سجاده، شهنائی بهنام و قربانی محمدجواد. (۱۳۸۹). "تاثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی در صنعت داروسازی ایران". چشم انداز مدیریت بازرگانی، شماره چهارم، ۴۰-۲۷.
۴. پاکدل عبدالله و دریایی عباسعلی. (۱۳۹۳). "مروری بر ادبیات سرمایه فکری". مطالعات حسابداری و حسابرسی، سال سوم، شماره دهم.
۵. ستایش محمد حسین و کاظم نژاد مصطفی. (۱۳۸۸). "بررسی تاثیر سرمایه فکری بر عملکرد شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". مجله پیشرفت‌های حسابداری، سال اول، شماره اول، ۹۴-۶۹.
۶. جعفری مصطفی و دیگران. (۱۳۸۴). "بازنگری مدل‌های اندازه‌گیری سرمایه فکری، یک رویداد کل نگر". چهارمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، تهران.
۷. خاوندکار جلیل و متقی افشین. (۱۳۸۸). "سرمایه فکری، مدیریت، توسعه و مدل‌های سنجش". انتشارات مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران.
۸. حساس یگانه یحیی، مرادی محمد و اسکندر هدی. (۱۳۸۷). "بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌گذاران نهادی و ارزش شرکت". بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۵۲، ص ۱۲۲-۱۰۷.
۹. حسینی سیدعلی و همکاران. (۱۳۹۳). "بررسی تاثیر عملکرد شرکت و مالکیت نهادی بر سرمایه فکری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". تحقیقات حسابداری و حسابرسی، سال ششم، شماره بیست و دوم.
۱۰. حیدری زهره و هاشمی سیده سعیده. (۱۳۹۳). "مفاهیم حسابداری سرمایه فکری". سومین کنفرانس ملی حسابداری، مدیریت مالی و سرمایه‌گذاری، گرگان.
۱۱. دستگیر محسن، عرب صالحی مهدی، امین جعفری راضیه و اخلاقی حسنعلی. (۱۳۹۳). "تاثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی شرکت". فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، سال ششم، شماره بیست و یکم، ۳۶-۱.
۱۲. دیانتی دیلمی زهرا. (۱۳۹۱). "تاثیر سرمایه‌ی فکری بر حسابداری مدیریت شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت، سال پنجم، شماره چهاردهم، ۸۵-۹۹.

۱۳. عطا فر علی و علینقیان نسرین. (۱۳۸۷). "مروری بر مدل‌های اندازه‌گیری سرمایه فکری". فصلنامه مدیریت فردا، سال ششم، شماره بیستم، ۳۵-۲۵.
۱۴. نمازی محمد، فروغی داریوش و فرزادی سعید. (۱۳۹۳). "بدهی‌های فکری: مفهومی نوین در تقابل با سرمایه‌های فکری". فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت، سال هفتم، شماره بیست و سوم، ۳۰-۱۵.
۱۵. نمازی محمد و ابراهیمی شهلا. (۱۳۸۸). "بررسی تاثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی جاری و آینده شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". تحقیقات حسابداری و حسابرسی، سال اول، شماره چهارم.
۱۶. نمازی محمد و ناظمی امین. (۱۳۸۴). "بررسی تحلیلی تحقیقات انجام شده در بورس اوراق بهادار تهران". تحقیقات مالی، شماره نوزدهم، ۱۶۶-۱۳۵.
۱۷. همتی حسن، کرامتی فرهود علی و شیپوریان سعید. (۱۳۹۲). "مدل‌ها و روش‌های حسابداری سرمایه فکری".
۱۸. همتی حسن و مهرابی امین. (۱۳۹۰). "بررسی ارتباط بین سرمایه فکری و بازده مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". تحقیقات حسابداری و حسابرسی، سال سوم، شماره دهم.

19. Becker G.S. et al, (2001). "The HR Scorecard". Harvard Business School Press, Massachusetts.
20. Bontis, N., (1998), "Intellectual Capital : An Exploratory Study that Develops Measures and Models", Management Decision, Pp. 36, 2, 63-76.
21. Bontis, N., Keow, W. and Richardson, S., (2000), "Intellectual capital and business performance in Malaysian industries", Journal of Intellectual Capital, Vol. 1, No. 1, PP. 85-100.
22. Bontis, N., Chua, W., Richardson, S. (2000), "Intellectual Capital and the Nature of Business in Malaysia", Journal of Intellectual Capital, forthcoming.
23. Brooking A., (1997), "Management of intellectual capital long range planning", Journal of Intellectual Capital, Vol. 30, No. 3, PP. 364-365.
24. Chen, M.C., Cheng, S.J. & Hwang, Y (2005). An empirical investigation of the relationship between intellectual capital and firms' market value and financial performance. Journal of Intellectual Capital, 6 (2), 159-76.
25. Edvinsson, L. and Malone, M., (1997), Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by finding its Hidden Brain Power, Harper Collins Publisher Inc., New York, NY.
26. Goh, P.C. (2005), "Intellectual capital performance of commercial banks in Malaysia", Journal of Intellectual Capital, Vol. 6 No. 3, pp. 385-96.
27. H. Luthy David: "Intellectual Capital and its Measurement", College of Business Utah State University, 2002.

28. Hong, P. T., Plowman, D. & Hancock, P., (2007), "Intellectual Capital and Financial Returns of Companies", *Journal of Intellectual Capital*, No. 8, PP. 76-95.
29. Holland, J., (2006), "Fund management, intellectual capital, intangibles and private disclosure", *Managerial Finance*, No. 32, PP. 277-316.
30. Kanan Gopika, G.Aulbur Wilfrried:"Intellectual Property: Measurement Effectiveness", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 5,No.3,2004,pp 389-413.
31. Keenan, J., Aggestam, M. (2001), "Corporate Governance and Intellectual Capital: Some Conceptualizations, *Corporate Governance*".
32. Riahi- Belkaoui, A. (2003), "Intellectual capital and firm performance of US multinational firms: a study of the resource -based and stakeholder views", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 4 No. 2, pp. 215-26.
33. Richard Petty and Guthrie James:"Intellectual Capital Literature review, Measurement, reporting and management" *Journal of Intellectual Capital*, Vol.1,No.2,2000,pp155-176.
34. Roos, J., Roos, G., Dragonetti, N.C., Edvinsson, L. (1997), "Intellectual Capital: Navigating in the New Business Landscape", Macmillan, Houndsmills, Basingtoke.
35. Roos, J. (1998), "Exploring the Concept of Intellectual Capital", *Long Range Planning* 31, No. 1, Pp. 150-53.
36. Sanchez M.P, Scoabar, C.G. (2000), "The Delphi Method as a Validation Tool for the Guidelines for Measurement and Management of Intangibles". Paper Presented at the Meritum Seville Meeting, January 27-29,2000.
37. Sullivan, P. H., (2000), *Value-driven intellectual capital: How to convert intangible corporate assets into market value*, Toronto, Canada: Wiley.

Review of Intellectual Capital Accounting Research

Abolghsem Maseh Abadi

Assistant Professor of Accounting, Sabzevar Branch,
Islamic Azad University, Khorasan Razavi, Iran

Meisam Vahediyan

Lecturer, Department of Accounting, Bardaskan Branch,
Islamic Azad University, Khorasan Razavi, Iran

Saeideh Hashemi

Lecturer, Department of Accounting, Bardaskan Branch,
Islamic Azad University, Khorasan Razavi, Iran

Abstract

In the industrial era, the cost of property, machinery, equipment and raw materials were efficient elements of business entity, while in the information age; the efficient use of intellectual capital often determines its success or failure. So, studying the results of the intellectual capital researches is important from two perspectives: first, it can employ the works of other, and second it can add new topics to this area.

This research is descriptive (what is rather than what should be,) and its aim is to provide a coherent and systematic framework about intellectual capital and review, classification and analysis of it.

The main aim of this research is explanation of the intellectual capital studies in various fields and presentation a database of academic studies, publishing articles, and theses. The classification and analysis of the studies have been from 2006 to 2015 based on descriptive approach and includes 193 studies.

Intellectual capital accounting studies are divided into seven categories of financial performance, management, measurement, disclosure and reporting, social and cultural capital, efficiency, learning and innovation of staff and other issues.

The results show that the percent of financial performance, management, measurement models, disclosure and financial reporting, social and cultural capital, efficiency, learning and innovation of staff and other issues of intellectual capital accounting studies are 93.40%, 5.18%, 7.25%, 6.22%, 7.78%, 15.54%, 17.10%, respectively.

Keywords: *Intellectual capital, intangible assets, financial performance and measurement*